



Gînduri despre un mare actor, om și prieten : **JULES CAZABAN**

M

ă leagă de el cîteva decenii de amintiri. Eram amîndoi în pragul vieții. Ne căutam drumul pe același tărîm : arta teatrală. Si el și, pe atunci, și eu, ca actori. Deprindeam greul meșteșug în clasa veneratului poet și profesor Mihai Codreanu, la Iași. Dar despre Jules începuse să se vorbească încă înainte să fi apucat să se așeze pe băncile Conservatorului : jucase, ca elev, într-un spectacol la Fălticeni, și ziarele îi reținuseră apariția. Cronicarii vremii nu se înșelaseră. Privilegiul talentului autentic este de a nu crea derută ci, dimpotrivă, consens, în privința lui discutîndu-se doar la diferențe de nuanță, de semiton.

Cine l-a cunoscut pe atunci, cine l-a cunoscut după aceea, pe scenă sau în viață, sau — cum am avut eu prilejul — în toate aceste ipostaze, n-ar fi fost niciodată înclinat să spună că Jules putea fi altceva decît actor, și încă unul dintre cei mari, un creator de memorabile tipuri, de comedie sau de dramă, în egală măsură.

Deși un trist prilej mă face acum să-mi amintesc tot ce știu, tot ce am cunoscut sau ce-am experimentat, punînd în scenă piese în care l-am distribuit, trudind împreună pentru arta scenică, suma amintirilor mă minunează și are darul să-mi stîrnească chiar uluirea. Pentru că rar am văzut actor mai modest, mai complet și mai devotat.

Cazaban-omul avea un farmec, o candoare și o poezie pe care scurgerea anilor n-a făcut decît să i le aureoleze. La o ceașcă de cafea, la o vorbă, mai serioasă ori mai glumeață, te minunai cîtă franchețe, cîtă lipsă de afectare, de „morgă“ avea acest om căruia îi era străină poza de „artist“, de „maestru“, și care se ferea de acea atît de ridicolă apucătură de a juca teatru în viață. Îl făcea pe scenă și îl făcea magnific, scînteietor, inepuizabil, ca și talentul lui. Căci azi, cu experiența — atîta cîtă am — de regizor, cu acea cunoaștere de iubitor de teatru pe care îndrăznesc s-o mărturisesc, pot afirma că nu de multe ori, într-un șir destul de lung de ani, am avut prilejul să lucrez cu un actor care să posede nu numai o bogăție a mijloacelor de expresie atît de vastă, dar și uluitoarea capacitate de a se sluji de ea spontan, așa încît actul de creație să fie instantaneu, o replică imediată dată sugestiei primite.

S-a spus de multe ori despre Jules că avea o gamă de posibilități care îi îngăduia să treacă de la comedie la dramă. Ceea ce se știe probabil mai puțin este că această trecere se făcea pe nesimțite, ușor, firesc, și mai ales la *nivelul artei*. A jucat roluri de fărani — și cît de autentici! (dacă ar fi să pomenesc, din lunga listă, doar pe cel din *Vadul Nou* sau pe cel din *Răzvan și Vidra*...). În același teatru, și uneori în aceeași zi, în două spectacole consecutive, se întîmpla să fie cel mai stilat maître d'hôtel din *Nu se știe niciodată* de Shaw, iar seara un uluitor Moș Tânase în *Răzvan și Vidra*.

Și iarăși lucru minunat și rar, ce ne uimea pe toți cîți ne aflam lingă el în sală, la vreo repetiție, sau îl vedeam doar din culise, la spectacol, era acea mobilitate extremă a feței, expresivă în orice moment — o expresivitate atît de mare încît s-ar fi putut realiza un întreg film de portrete ale personajului interpretat de el.

Nu pot uita nici unul dintre acestea. Dar peste ani de aci înainte își vor mai aminti mulți de ele? Vor putea tinerii să-și reprezinte concret tot ce li se va spune despre această rar înfîlînită calitate, între altele altele, a marelui actor care a fost Jules Cazaban? Și mă mai întreb, cu același gînd pios față de el, dar și cu grijă pentru creațiile lui, de ce nu s-ar lua inițiativa alcătuirii unor albume cu fotografii-portrete, capete de expresie, ale lui Jules Cazaban și ale tuturor marilor noștri actori, albume menite să rămînă nu numai mărturia înfăptuirilor lor scenice, dar și prețioase îndreptare, pilde pentru generațiile ce le urmează?

Cu modestia și timiditatea ce-l caracterizau, Cazaban n-ar fi cerut niciodată să i se „facă o poză“, să i se publice un portret. Sub aparenta dezinvoltură și aerul veșnic glumeț se ascundea în realitate un sfios și un mereu mai emoționat actor în fața fiecărui rol nou. Și aceasta pentru că Jules nu se credea un „realizat“ (ceea ce foarte adesea ar putea să însemne: „un sfîrșit“). Credea cu tărie că ultimul rol este și ultimul examen. De aceea, emoția lui a fost, de cînd îl știu, sursa efervescenței, a glumelor, a șotiilor care trebuiau să o ascundă, pentru că Jules avea decența de a nu-și transforma sensibilitatea în argument. Ea făcea parte din intimitatea lui, iar publicului dorea să-i arate *arta*.

Cu o săptămîină înainte de a se încredința medicilor, a jucat pe trei scene: pe Ianke din piesa lui Victor Ion Popa, la Teatrul „Lucia Sturdza Bulandra“, pe profesorul Bălăceanu din *Steaua polară* a lui Fărcășan la Teatrul „C. I. Nottara“ și pe Ill din piesa lui Dürrenmatt, *Vizita bătrînei doamne*, pe prima scenă a țării. Dacă i s-ar fi cerut să-și dubleze efortul, ar fi făcut-o, ca o indiscutabilă îndatorire.

Uneori, cînd spui despre cineva că a fost un exemplu, încerci să găsești o formulă care să oculească ceea ce a făcut deosebit și efectiv. Despre Jules nu se poate vorbi în termeni care să amintească, oricît de vag, convenționalul, mîngierea obișnuită. Căci arta lui nu a fost ceva obișnuit. Despre ea, sînt sigur, se va vorbi. Peste mulți ani, atunci cînd Cazaban-omul va fi doar o dureroasă dar scumpă amintire, ea va fecunda multe talente.

Moni Ghelerter